

УДК 343.13

В. Кравець,

кандидат юридичних наук, доцент,
декан Криворізького факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»,
заслужений юрист України

М. Веселов,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ УПОВНОВАЖЕНОЇ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Визначення основних термінів у законодавстві сприяє їх однаковому розумінню та правильному застосуванню в правозастосовній діяльності. Особливого значення це набуває для кримінального процесуального права. У ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) надано визначення основних термінів кодексу, що сприяє їх однаковому розумінню та правильному застосуванню на всіх етапах досудового розслідування й судового провадження, виключає необхідність розкривати їх зміст у нормах КПК України, де вони вживаються. Таке правове регулювання сприяє ефективному засвоєнню змісту процесуальних норм, полегшує користування кодексом.

Метою статті є з'ясування поняття «уповноважена службова особа», значення, у якому цей термін використовується в КПК України, а також повноважень цієї особи.

Проблеми правової семантики, правового становища учасників кримінального провадження були предметом дослідження багатьох українських і зарубіжних процесуалістів, зокрема О.М. Бандурки, Є.М. Блажівського, Ю.М. Грошевого, А.Я. Дубинського, О.В. Капліної, Є.Д. Лук'янчикова, О.Р. Михайленка, В.Т. Нора, А.В. Портнова, В.Я. Тація, Л.Д. Удалової, М.Є. Шумила та інших. Їх роботи стали під-

ґрунтям для аналізу процесуального статусу осіб, які беруть участь у досудовому провадженні. Проте в більшості досліджень основна увага приділялася правовому статусу слідчого або іншого суб'єкта кримінального судочинства (потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, свідка). З'ясуванню поняття уповноваженої службової особи в КПК України, а також окресленню її повноважень поки що приділено дуже мало уваги.

Законодавець неодноразово в нормах КПК України (ч. 1 ст. 148, ч. ч. 1–3 ст. 149, ч. 1 ст. 168, ч. ч. 3, 4 ст. 168, ч. 3 ст. 207, ст. ст. 208, 209, 210, 213, ч. 4 ст. 214) використовує поняття «уповноважена службова особа». Принципового значення з'ясування цього терміна набуває для визначення моменту затримання особи без ухвали слідчого судді (суду). Відповідно до ст. 211 КПК України строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 годин із моменту затримання. Така особа не пізніше 60 годин із моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання щодо неї запобіжного заходу. Водночас момент затримання законодавець визначає в ст. 209 КПК України: «Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд

з уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою» [1]. Не менш важливе значення правильне розуміння поняття «уповноважена службова особа» має для ст. 208 КПК України «Затримання уповноваженою службовою особою». Також у ч. 3 ст. 207 вказано: «Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу в порядку, передбаченому частиною другою цієї статті, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання й місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення». Незважаючи на це, визначення поняття «уповноважена службова особа» серед основних термінів, наведених у ст. 3 КПК України, не надається.

Законодавець у ч. 2 ст. 3 КПК України стверджує, що інші терміни, які вживаються в цьому кодексі, визначаються спеціальними нормами в ньому та інших законах України. Наприклад, у розділі IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» в ст. 541 надається роз'яснення термінів, які вживаються в цьому розділі. Зокрема, вказано, що уповноважений (центральный) орган – це орган, уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави чи міжнародної судової установи та вжити заходів із метою його виконання або направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги. Зі змісту ст. 545 постає, що такими органами є Генеральна прокуратура України та Міністерство юстиції України.

Що стосується терміна «уповноважена службова особа», то варто зазначити, що чіткого трактування цього поняття в інших нормах КПК України немає. Аналіз норм КПК України дає змогу окреслити лише певні (суттєві

для здійснення кримінального провадження) їх повноваження. Відповідно до змісту ч. 3 ст. 207 КПК України, якщо взяти до уваги твердження від зворотного, уповноваженою службовою особою можна вважати особу, якій законом надано право здійснювати затримання. Згідно із ч. 1 ст. 148 КПК України уповноважена службова особа, як і слідчий або прокурор, має право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманій особі; а згідно із ч. 3 ст. 168 та ч. 3 ст. 208 КПК України – здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 та ст. 236 КПК України.

Необхідно звернути увагу на те, що аналіз ч. 1 ст. 149 КПК України дає підстави вважати, що під поняттям «уповноважена службова особа» в КПК України можуть виступати особи з неоднорідним правовим статусом. Так, особа, яка здійснила затримання в передбаченому ст. 208 КПК України порядку («уповноважена службова особа має право <...>»), зобов'язана одночасно з доставлянням затриманої особи до уповноваженої службової особи (особи, якій законом надано право здійснювати тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом) передати їй тимчасово вилучені документи, які посвідчують користування спеціальним правом, якщо такі документи було вилучено.

Коментуючи ст. 208 КПК України, деякі науковці зазначають, що уповноважена службова особа – це працівник органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, які здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України та інших правоохоронних органів, який має право здійснити затримання особи [2, с. 447–448; 3, с. 516]; до його компетенції відповідним законом віднесено затримання [4, с. 328]. Інші автори

із цього приводу стверджують, що це особа, якій надано право здійснювати затримання Законом України «Про міліцію», Законом України «Про Службу безпеки України» тощо [5, с. 515].

Якщо провести аналогію з адміністративним провадженням, то варто зазначити, що в Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) також вказано, що адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитись лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України. Водночас ст. 262 КУпАП, на відміну від КПК України, називає органи (посадових осіб), які правомочні здійснювати адміністративне затримання. До цих органів (посадових осіб) КУпАП включає такі: 1) органи внутрішніх справ (Національну поліцію України); 2) органи прикордонної служби; 3) старшу в місці розташування охоронюваного об'єкта посадову особу воєнізованої охорони; 4) посадових осіб Військової служби правопорядку в Збройних Силах України; 5) органи Служби безпеки України; 6) посадових осіб органів та установ виконання покарань і слідчих ізоляторів; 7) посадових осіб, уповноважених на те центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції й еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб [6].

Отже, спробуємо окреслити ймовірний перелік органів, уповноважених службові особи яких можуть на підставі норм КПК України (ч. 1 ст. 148, ч. ч. 1–3 ст. 149, ч. 1 ст. 168, ч. ч. 3, 4 ст. 168, ч. 3 ст. 207, ст. ст. 208, 209, 210, 213, ч. 4 ст. 214 тощо) брати участь у кримінальному провадженні. Щоб приблизно визначити коло таких органів, спочатку звернемося до змісту ст. 38 КПК України, яка окреслює органи досудового розслідування (органи, що здійснюють дізнання й досудове слідство). Ними є слідчі підрозділи (органів внутрішніх справ, органів безпеки,

органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, та органів державного бюро розслідувань), підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України. Крім того, до учасників кримінального провадження належать оперативні підрозділи, перелік яких надано в ст. 41 КПК України, а саме: оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового й митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України.

Щоб з'ясувати, якими повноваженнями (у кримінальному провадженні) наділяються працівники цих органів, розглянемо закони, що регламентують їх діяльність.

Закон України «Про національну поліцію» в ст. ст. 34, 37, 38 наділяє працівників поліції такими правами:

– здійснювати поверхневу перевірку особи, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонений чи обмежений або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб;

– затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, КПК України;

– тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу для запобігання небезпеці, якщо є достатні підстави вважати, що річ чи транспортний засіб можуть бути використані особою з метою посягання на своє життя й здоров'я, на життя чи здоров'я іншої людини або пошкодження чужої речі;

– проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із рятуванням життя людей і цінного майна під час надзвичайних ситуацій, безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у

вчиненні злочину, припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які перебувають у житлі або іншому володінні [7].

Відповідно до п. п. 1, 7 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України» її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надаються такі права:

- проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;

- лише за безпосереднього припинення злочинів, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, за переслідування осіб, які підозрюються у їх вчиненні, заходити в жилі, службові, виробничі та інші приміщення, на території й земельні ділянки та оглядати їх у порядку, передбаченому КПК України [8].

Згідно із ч. 2 ст. 350 Податкового кодексу України особа начальницького чи рядового складу податкової міліції, незалежно від займаної посади, місцезнаходження й часу, у разі звернення до неї громадян або посадових осіб із заявою чи повідомленням про загрозу особистій чи громадській безпеці або в разі безпосереднього виявлення такої загрози повинна вжити заходи щодо запобігання правопорушенню та його припинення, рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, встановлення й затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події, а також повідомити про це найближчому органу внутрішніх справ. Відповідно до ст. 351 Податкового кодексу України посадовим особам податкової міліції для виконання покладених на них обов'язків надаються права, передбачені низкою пунктів ст. 11 Закону України «Про міліцію», зокрема такі: вилучати в громадян і службових осіб предмети й речі, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки; знищувати ці предмети, речі й документи або передавати

їх за призначенням у встановленому порядку (п. 23) [9].

У свою чергу Закон України «Про Державну прикордонну службу України» також наділяє відповідних працівників повноваженнями, спрямованими на досягнення цілей кримінального провадження. Так, органам, підрозділам, військовослужбовцям, а також працівникам Державної прикордонної служби України, які відповідно до їхніх службових обов'язків можуть залучатись до оперативно-службової діяльності, для виконання покладених на Державну прикордонну службу України завдань надається право здійснювати згідно з дорученнями правоохоронних органів України затримання в пунктах пропуску осіб, які прямують через державний кордон України, осіб, які прямують через контрольні пункти в'їзду/виїзду та розшукуються за підозрою у вчиненні злочину, переховуються від органів досудового розслідування й суду, ухиляються від відбуття кримінального покарання та в інших випадках, передбачених законодавством України (ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України») [10].

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» його працівникам для виконання покладених на них обов'язків серед інших прав надаються такі:

- на підставі відповідного рішення суду на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети й документи в порядку, передбаченому КПК України;

- використовувати з наступним відшкодуванням завданих збитків транспортні засоби, які належать фізичним і юридичним особам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав та організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення кримінального правопорушення, переслі-

дування та затримання осіб, які підозрюються в їх вчиненні [11].

Закону про Державне бюро розслідувань в Україні досі немає (є лише внесений на розгляд Верховної Ради України законопроект від 1 серпня 2013 р.). Отже, говорити про права уповноважених службових осіб цього органу, доки на законодавчому рівні не буде визначено їх статус, немає сенсу.

Таким чином, з проведеного аналізу законодавчих актів, які встановлюють повноваження наведених органів і їх службових осіб, постає, що обсяг їхніх прав щодо застосування примусових заходів, спрямованих на виконання завдань кримінального провадження, зокрема й тих, які окреслюються в КПК України, у багатьох аспектах є дуже схожим, проте не збігається цілковито. Відмінності в переліку та обсязі таких повноважень (у кримінальному провадженні) обумовлюються насамперед тими особливостями завдань, які покладено в основу діяльності цих спеціальних державних органів.

Тому уповноважені службові особи – це особи, які проходять державну службу в правоохоронних органах (мають спеціальні звання) та до компетенції яких, згідно з їхніми службовими обов'язками, відповідним законом віднесено здійснення заходів (у передбаченому нормами КПК України порядку), спрямованих на забезпечення кримінального провадження.

Беручи до уваги той факт, що в окремих нормах КПК України узагальнене визначення терміна «уповноважена службова особа» не надається, вважаємо за доцільне включити тлумачення цього поняття (у запропонованій редакції) до ст. 3 КПК України.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс України, кримінальне провадження, основні терміни, повноваження, службова особа.

Статтю присвячено розгляду проблематики, пов'язаної із застосуванням у кримінальному процесуальному законодавстві тер-

міна «уповноважена службова особа». Кримінальний процесуальний кодекс України відводить зазначеним особам певне місце в кримінальному провадженні (зокрема, під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження), проте не надає узагальнююче тлумачення поняття «уповноважена службова особа». У статті з'ясовується поняття «уповноважена службова особа», визначається, у якому значенні цей термін використовується в Кримінальному процесуальному кодексі України, а також аналізуються повноваження службових осіб низки правоохоронних органів у кримінальному провадженні.

Статья посвящена рассмотрению проблематики, связанной с применением в уголовном процессуальном законодательстве термина «уполномоченное должностное лицо». Уголовный процессуальный кодекс Украины отводит указанным лицам определенное место в уголовном производстве (в частности, при применении мер обеспечения уголовного производства), однако не предоставляет обобщающее толкование понятия «уполномоченное должностное лицо». В статье выясняется понятие «уполномоченное должностное лицо», определяется, в каком значении этот термин используется в Уголовном процессуальном кодексе Украины, а также анализируются полномочия должностных лиц ряда правоохранительных органов в уголовном производстве.

The article discusses the problems associated with the use of the criminal procedural law of the term “authorized officer”. The Criminal Procedural Code of Ukraine devotes a specific place such persons in criminal proceedings (in particular, the application of measures to ensure the criminal proceedings), but does not provide interpretation of generalizing the concept of “authorized officer”. In the article

it appears the concept of “authorized officer” is defined, in which the meaning of the term is used in the Criminal Procedure Code of Ukraine, as well as analyzes the powers of the officials of a number of law enforcement agencies in criminal proceedings.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–13. – Ст. 88.
2. Уголовный процессуальный кодекс Украины: научно-практический комментарий / отв. ред. : С.В. Кивалов, С.Н. Мищенко и др. – Х. : Одиссей, 2013. – 1184 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2 т. / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012– . – Т. 1. – 2012. – 768 с.
4. Кримінальний процес : [підручник] / [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
7. Про національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
8. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.
9. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112.
10. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208.
11. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.

